

XIII. Leó pápa diplomáciai erőfeszítései és a magyar nemzetiségű görögkatolikus híveket érintő liturgikus nyelvhasználat kérdései

ABSTRACT

The present study provides an insight into the diplomatic activity of Pope Leo XIII ruling between 1878 and 1903. The study states that Pope Leo XIII was the one who had studied to be a diplomat, was serving in the diplomatic service of the Holy See, and finally he became the first pope after the cessation of the Papal State. Thanks to the successful diplomatic and ecclesiastical policy of Pope Leo XIII, he led the Church and the Holy See into the twentieth century. As pope, it was due to him that the Holy See regained its diplomatic authority in international relations, and he had laid the foundations for the Holy See to become a modern-day diplomatic superpower. Pope Leo XIII's policies are primarily characterized by an increase in the number of sub-churches and a worldwide expansion of diplomatic relations, including a policy of opening, even in non-Catholic areas. In addition, Pope Leo XIII was an excellent scholar and teacher, a friend of the Hungarians, but the aim of the present study was to highlight the fact that he was characterized by canonical, ecclesiastical policy, subordinating all state, domestic and ethnic issues to ecclesiastical interests.

Keywords: Pope Leo XIII ■ Papal State ■ Apostolic Delegate ■ Orthodox ■ Greek Catholics ■ Baptisms

I. BEVEZETÉS

A Pápai Állam 1870. évi megszűnését követően a pápa személyének nemzetközi megítélése teljesen eltért az olasz nacionalista felfogástól. A Szentszék és az Olasz Királyság rendezetlen viszonya ellenére a pápa

és a Szentszék is megtalálta a maga feladatát az imperializmus időszakában. Miközben a német és az olasz nacionalista törekvésekkel lezárult egy korszak, Európa politikáját 1870-től kezdve az imperializmus időszakának tekintjük. Az olasz nacionalista törekvések éveken át tartó küzdelmei vezettek a Pápai Állam területének fokozatos csökkenéséhez, melynek utolsó tragikus felvonásaként Róma elfoglalását követően, 1870. szeptember 20. napján, 1014 év után *de facto* megszűnt. Boldog IX. Piusz teljesen érthető módon ezt az állapotot *de iure* nem fogadhatta el, politikailag súlyos krízis érte a Szentszéket és a pápa személyét is.

1878. február 20. napján az akkor hatvannyolc esztendőös Vincenzo Giocchino Pecci személyében egy széles nemzetközi politikai látókörrel rendelkező, magasan kvalifikált, arisztokrata pápát választottak a bíborosok. Pecci lett az első pápa, aki a Pápai Állam megszűnését követően úgy kezdte meg Szent Péter 256. utódjaként az uralkodását, hogy tényleges territórium nem létezett, ahol világi hatalmat tölthetett volna be.

Teljesen új szemlélettel kellett mind az egyházkormányzati teendőkre, mind pedig a pápa személyének nemzetközi szerepére tekintenie. Nevét XII. Leó (1823-1829) tiszteletére vette fel, tehetségére pedig korán felfigyeltek.^[1] Mindamellett, hogy páratlan műveltsége mellett igazi tanító is volt egyházfőként, ki kell emelni, hogy páratlan műveltség mellett igazi tanító is volt egyházfőként, ki kell emelni, hogy diplomatának tanult, tanulmányait a Pápai Nemesek Egyházi Akadémiáján folytatta.^[2] Az 1830-ban létrejött Belga Királyság ritka kivétel volt a XIX. század első felében, ahol internunciatúra működött. XVI. Gergely pápa (1831-1846) hozta létre, majd később nunciaturai rangra emelte. Pecci kivételesen fiatalon (még harminchárom éves sem volt) érsek lett 1843-ban, és XVI. Gergely pápa kinevezte nunciussá Brüsszelbe. A belgiumi diplomáciai tevékenysége során megismerte egy akkoriban modernnek minősülő állam működését, betekintést nyert a nemzetközi viszonyokba, nem kevésbé pedig a helyi egyház és az állam közötti konfliktusokba. Ugyan a belga király kezdeményezésére távoznia kellett, de ezek a diplomáciai tapasztalatok alapozták meg későbbi diplomáciai tehetségét, amit pápaként kamatoztatott.

II. XIII. LEÓ PONTIFIKÁTUSA

Miközben az iparosodás időszakában több európai nagyhatalom előretört, a pápa teljesen más irányvonalat választott. Azt természetesen nem lehet kijelenteni, hogy XIII. Leó teljesen beletörődött volna a Pápai Állam megszűnésébe, de mégis egyfajta megoldáskeresésben gondolkodott, melynek egyértelműen

[1] Montgomery, 1903, 234-240.

[2] Mai nevén Pápai Egyházi Akadémia, mely 1701 óta a Szentszék diplomáciai szolgálatába lépő növendékeket képz; itt folytatta tanulmányait XIII. Leó is. Ld. La Santa Sede: Pontificia Accademia Ecclesiastica.

részét képezte elődjének az olasz rendezési ajánlattal kapcsolatban tanúsított elutasító magatartása. Mindamellett, hogy XIII. Leó kiemelt feladatának tekintette a világegyház kormányzását, elsődleges feladatának érezte a tanítói tevékenységet is. Utóbbit jól szemlélteti, hogy huszonöt éves pontifikátusa alatt nyolcvanhat enciklikát adott ki, habár nem mindegyik egyetemes jellegű. Megjegyzendő, hogy 1740 és 1846 között nyolc elődje összesen harminckilenc, míg közvetlen elődje 1846 és 1878 között harmincnyolc körlevelet adott ki.^[3] A kor szelleméhez igazodó tanítói tevékenységén túl diplomáciai erőfeszítései is igen jelentősek voltak.

Azt semmi esetre sem mondhatjuk, hogy XIII. Leó a Pápai Állam megszűnése ellenére ne folytatott volna szükséges mértékű politikai tevékenységet, hiszen folyamatosan kereste azokat a nemzetközi politikai lehetőségeket, melyek bármilyen módon elősegíthették volna a pápa világi hatalmának legalább részleges visszaszerzését.^[4] A pápa személyének sérthetlenségét az Olasz Királyság sem vitatta, hiszen az 1871. május 13. napján, II. Viktor Emánuel király által szentesített garanciatörvény ezt ki is mondta, ráadásul elismerte a pápa azon jogát, hogy követeket küldjön és fogadjon,^[5] így ebből kifolyólag úgy tekintendő, hogy bár az olaszok számolták fel a Pápai Államot, de a pápa személyének nemzetközi jogalanyiságát továbbra is elismerték. A középkori investitúraharcot lezáró wormsi konkordátum megkötését követően a pápai hatalom a hűbéri lánc élére került, így ténylegesen a világi hatalmak fölött állónak ismerték el, ez pedig nem képezte vita tárgyát a későbbiekben, az uralkodók rangsorát is a pápa állapította meg, így a nemzetközi viszonyok legmeghatározóbb vezetője lett.^[6]

Ugyanakkor, a Pápai Állam helyreállításán túlmenően, a Bécsi Kongresszus 1815. június 9-i Jegyzőkönyvének IV. cikkét sem lehet figyelmen kívül hagyni, mely kimondta, hogy a pápa által küldött nuncius automatikusan a fogadó állam diplomáciai testületének dékánja lett, valamint a diplomáciai rangsor I. osztályába sorolta – egyenlőként – a nagyköveteket, pápai legátusokat és az apostoli nunciusokat.^[7] Bár XIII. Leó korántsem középkori megoldásokban gondolkodott, hiszen egy korral haladó, tudós ember volt, de a XIX. századra kialakult, a pápának a nemzetközi viszonyokban betöltött és általánosan elfogadott szerepéről nem mondhatott le. Azt szintén el kell ismerni, hogy a Pápai Állam számos esetben ki volt szolgáltatva a nagyhatalmak politikai játszmáinak, ráadásul az állam belpolitikai problémái is sok esetben jelentős terhet róttak a korábbi pápákra.

[3] Massaro, 2010, 144.

[4] Balanyi, 1928, 113-132.

[5] Legge detta delle guarentigie, 1871, Art. 1., Art. 11.

[6] Siska - Szemesi, 2006, 15-17.

[7] Šmid, 2020, 17.

XIII. Leó azonban felismerte a társadalmi változás időszakának új kihívásait, s miközben a nagyhatalmak a birodalmi építkezések és hatalmi rivalizálások időszakát élték, a pápa az állami impérium hiánya ellenére kiválóan megtalálta azt a két utat, melyen a Szentszéknak tovább kellett haladnia a világegyház fejlődésének érdekében, ami egyben a pápa nemzetközi és politikai tekintélyének a megerősödését idézte elő. Ez egyik oldalon a részegyházak számának növekedését, másik oldalon pedig a diplomáciai kapcsolatok kiterjesztését jelentette. Megjegyzendő, hogy XIII. Leó pápát saját korában is ritka tudású diplomatának tartották.^[8]

Egyrészt a világ népességének növekedése, illetve egyes országokban a hatalmas területi kiterjedéssel rendelkező egyházmegyék, másrészt pedig a világban folytatott evangelizációs tevékenység is indokolta a szervezeti fejlődést. XIII. Leó 1903. július 20. napján bekövetkezett halálának ötvenedik évfordulója alkalmából a piarista egyháztörténész is megemlékezett a negyedszázados pontifikátus eredményeiről: „Kormányzása alatt új föllendülés korszakát élte az Egyház. Kilenc új érsekséget szervezett, 110 püspökséget, 61 apostoli vikáriátust, 31 prefekturát, két »nullius« apátságot. Huszonöt esztendő uralkodása alatt 12 szentté és 29 boldoggá avatás történt, ami jelentős emelkedés a mult század első feléhez képest.”^[9]

Ezeket a számokat, a növekedés dinamikáját tekintve, össze kell vetni az 1869. december 8. napján megnyitott huszadik egyetemes zsinat, vagyis az I. Vatikáni Zsinat alkalmából készült jegyzékkel, amikor is a Szentszék a latin és a keleti rítusokat is magában foglaló világegyházban 6 *nullius* (mai nevén területi) apátot, 176 érseket és 741 püspököt^[10] tartott nyilván.^[11] Azonban ezeknek egy igen tekintélyes hányada nem tényleges megyéspüspök, hanem *in partibus infidelium* (hitetlenek vidékén lévő),^[12] mai elnevezéssel élve címzetes püspök vagy érsek volt,^[13] vagyis a XIII. Leó által alapított részegyházak száma hatalmas számbeli növekedést idézett elő a világegyházban, ezáltal pedig a pápa és az Apostoli Szentszék intézményesített formában egyre nagyobb keretek között jelent meg a különböző országokban.

[8] Ward, 1966, 47-61.

[9] Balanyi, 1953, 558-559.

[10] Érdekeségként meg kell jegyezni, hogy az összes püspök száma az *Annuarium Statisticum Ecclesiae* 2018. évre vonatkozó kimutatása szerint 5377 volt, míg az *Annuario Pontificio* a 2019. évre vonatkozóan négy latin püspöki egyházmegye és egy keleti eparchia alapításáról tesz említést. Ld. Sala Stampa della Santa Sede: *Bollettino*, 2020 [B0180].

[11] *Cathalogus Hierarchicus Omnium Catholicae Ecclesiae Praesulum ius interveniendi concilio habentium qui vel sunt in suis sedibus, vel Romae degunt Oecumenici Vaticani Concilii causa*. Ld. ASS, 1869-1870, 534-570.

[12] A görög király 1882-ben panaszt emelt XIII. Leó pápánál, miszerint őt és népét is sérti a „hitetlenek” megnevezés. Ld. Corrigan, 1920, 322-330.

[13] A *Sancta Congregatio de Propaganda Fide* (Hitterjesztés Szent Kongregációja) által 1882. március 3. napján kiadott körlevelével eltörölte a sokévszázados titulust, és kötelezővé tette a „címzetes” jelző használatát. Ld. *Enciclopedia Italiana: In partibus infidelium*, 1933.

III. A DIPLOMÁCIAI KAPCSOLATOK KISZÉLESÍTÉSE

A Szentszék hagyományosan az európai nagyhatalmakkal tartott fenn diplomáciai kapcsolatokat a korábbi évszázadokban. Az első valódi külképviselet VI. Sándor pápa (1492-1503) idején jött létre, az első követet pedig II. Ferdinánd, Aragónia királya küldte 1480-ban, Gonzalo de Beteta személyében.^[14] Hosszú évszázadokon keresztül az európai nagyhatalmakkal tartott fenn diplomáciai kapcsolatokat a Szentszék. Azonban a XIX. században az egyik nagy nyitás Latin-Amerika irányába történt a diplomáciai kapcsolatok tényleges felvételével, hiszen itt a katolikusok a lakosság jelentős részét képezték. XIII. Leó többek között Argentínában, 1900-ba a korábbi apostoli delegáció helyett internunciatúrát hozott létre, a Brazíliában működő internunciatúrát 1902-ben nunciatúrai rangra emelte, 1884-ben Kelet-Indiába, majd az Amerikai Egyesült Államokba 1893-ban, Kanadába 1899-ben, a Fülöp-szigetekre 1900-ban apostoli delegátust küldött. Külön ki kell emelni az oszmán területen történő nyitást, ahol az iszlám mellett kisebbségben inkább az ortodoxok, mintsem latin vagy keleti katolikusok voltak jelen, de 1887-ben XIII. Leó delegátusa megérkezett Konstantinápolyba (ahol latin vikáriátus működött) Augusto Bonetti érsek személyében, akinek későbbi neves utódjai 1925 és 1930 között Angelo Rotta,^[15] 1934 és 1944 között pedig Angelo Roncalli, a későbbi Szent XXIII. János pápa voltak.^[16] Fontos megjegyezni, hogy az Oszmán Birodalom területén számos keresztény egyház volt jelen, így a latin és a keleti egyházakon kívül az örmény, grúz, ortodox, szír káldeus és nesztoriánus egyházak is, melyek bizonyos tekintetben viszonylagos harmóniában és békében éltek együtt az akkori európai viszonyokhoz képest, mintegy diszkrimináció-mentesen, melyet egy katonai alapú társadalom és egy vallásilag összetett társadalom igazgatását szolgáló *millett*-rendszer biztosított.^[17] Így értelemszerűen ilyen politikai viszonyok között is alkalmasnak találta a Szentszék a nyitást a muzulmán térségbe, mely egyben a katolikus kisebbség érdekeit is szolgálta. XIII. Leó pápa tehát olyan irányba is megkezdte a kapcsolatok kiépítését, ahol ugyan tényleges bilaterális diplomáciai kapcsolatok felvételére nem került sor, azonban egyoldalúan a pápa apostoli delegátusokat küldött. A helyi egyház irányításába nem avatkozhattak be, az érintett állam kormányánál sem kerültek akkreditálásra, azonban a pápa és a Szentszék állandó képviselői voltak. A XIII. Leó pápa által elindított folyamat az első világháború alatt érett meg arra, hogy XV. Benedek pápa audienciája nyomán a Szentszék államtitkára, Pietro Gasparri bíboros 1916. május 8. napján kelt leiratában tisztázza, hogy a delegátusok, bár a pápa képviselői, de szorosan elhatárolta személyüket a diplomáciai rangban akkreditált internunciusoktól.^[18]

[14] Boase, 2017, 512-527.

[15] Törökországi szolgálatát követően 1930 és 1945 között apostoli nuncius Magyarországon.

[16] Siska, 2020, 99.

[17] Siska, 2017, 161-175.

[18] Quinam nuncupandi sint internuntii, quinam delegati apostolici decernitur. Ld. Acta Officiorum Secretaria Status. AAS, 1916, 216.

XIII. Leó pápa külön szívügyének tekintette a görögkeleti egyházak felé történő nyitást és párbeszédet. Szent Cirill és Szent Metód szláv térítőik tiszteletét 1880. szeptember 30. napján kiadott *Grande munus* kezdetű enciklikájával XIII. Leó az egész Egyházra kiterjesztette, egyidejűleg pedig kifejezte az ortodoxokkal való újbóli egység megteremtésére irányuló reményét is.^[19] A pápa szakított a középkori skizmatikus elnevezés használatával, helyette a *fratelli separati* kifejezést használta az ortodoxok vonatkozásában, miszerint különvált testvéreként tekintett rájuk. Az Osztrák-Magyar Monarchia területén a szlávok liturgiájában az ószláv nyelv bevezetésének kérdése is napirendre került. A német származású, de horvát nacionalistaként politizáló Josip Juraj Strossmayer, bosznia-diakovári és szerémségi püspök volt a nyelvi újítás kezdeményezője, amely valójában nem is újítás, hanem a régi idők egyházfegyelméhez történő visszatérés lett volna. Strossmayer egyébként a horvát-magyar kiegyezés egyik fő ellenzője volt, a nyelvújítási reformjával a szerb ortodoxoknak és a horvát katolikusoknak nem pusztán a vallási, hanem a politikai közeledését próbálta előmozdítani. XIII. Leó pápa természetesen pozitívan fogadta Strossmayer kezdeményezését, mivel a horvátok és a szerbek vallási egységtörekvését is egy olyan kezdeti lépésnek tekintette, melynek keretében az ortodox vallásúak a Szentszékkel ismét unióra léphettek volna. A későbbiekben a magyar kormány kénytelen volt Strossmayer politikai célzatú kezdeményezésével szemben fellépni, Tisza Kálmán miniszterelnök az ügyben diplomáciai lépések megtételét kezdeményezte a Szentszék felé, a császár is levelet írt az ügyben XIII. Leó pápának, aki végül nem támogatta Strossmayer kezdeményezését a későbbiekben.^[20]

XIII. Leó pápát semmi esetre sem az Osztrák-Magyar Monarchia bel- és kisebbségpolitikai problémái foglalkoztatták, de egészen bizonyos, hogy a szláv népek politikai egységtörekvéseit sem kívánta támogatni. XIII. Leó saját egyházpolitikai törekvései univerzális szemléletűek voltak, politikáját és az államokkal fenntartott diplomáciai kapcsolatait a kiegyensúlyozottság jellemezte. Azonban a skizmatikus egyházak későbbi uniója az Apostoli Szentszékkal, valamint a korábbi évszázadok során ismételten unióra lépő keleti egyházakkal történő harmonikus és rendezett viszony fenntartása kiemelkedő fontosságú volt számára. Vagyis XIII. Leó pápának a teljes unióra irányuló politikája, törekvése a világegyház ismételt egyesítését célozta, ebben a vonatkozásban pedig semmilyen világi jellegű bel- és külpolitikai kérdés nem játszott szerepet, így az Osztrák-Magyar Monarchia belpolitikai problémái sem.^[21]

[19] Littera Encyclica Grande munus. Ld. ASS, 1880, 145-153.

[20] Katus, 2008, 36-40.

[21] Margittay-Mészáros, 2020, 10-61.

IV. MAGYAR VONATKOZÁSÚ DIPLOMÁCIAI FESZÜLTSEGEK

Ugyanakkor teljesen ambivalens helyzet alakult ki a magyar görögkatolikus helyzetét illetően, akik önálló egyházmegye felállításáért küzdöttek, hiszen a nemzetiségi főpásztorok joghatósága alá tartoztak. Mindemellett a liturgia során a magyar nyelv használata is egyre inkább terjedni kezdett, olyannyira, hogy a millenniumi évében, 1896. június 27-én a budapesti egyetemi templomban Újhelyi Andor hajdúdorogi görögkatolikus lelkész magyar nyelvű liturgiát mutatott be. Ennek az eseménynek komoly sajtóvisszhangja volt, végül a Szentszék is tudomást szerzett róla, természetesen olyan megtevesztő információkkal kiegészülve, hogy például magyar görögkatolikusok nem is léteznek, a magyar nyelv használatát pedig a kisebbségek magyarosítására kívánják felhasználni, politikai célzattal. Az ügynek komoly következménye lett, 1896. szeptember 2. napján kelt dekretumával a Szent Officium Kongregációja a magyar nyelv használatát megtiltotta a liturgiában, valamint elrendelte a magyar nyelvű szertartáskönyvek megsemmisítését is.^[22] XIII. Leó pápa jóváhagyta az 1897. március 20-i audiencián a Szent Officium intézkedését, majd Mieczysław Halka Ledóchowski lengyel bíboros, a Hitterjesztési Kongregáció prefektusa tájékoztatta minderről Vályi János eperjesi görögkatolikus püspököt, valamint Firczák Gyula munkácsi görögkatolikus püspököt az 1897. április 14-én kelt levelével, további felhívta a főpásztorokat a magyar nyelv liturgikus használatának és az ezzel kapcsolatos visszaéléseknek a beszüntetésére. Egyúttal megindokolásra került az is, hogy a román és az ószláv nyelv használata azért megengedhető, mert azok az uniót megelőzően is használatban voltak.^[23] Természetesen nem vitatható, hogy a magyarországi kisebbségek a magyarokhoz képest ebben a tekintetben is kivételes helyzetben voltak. Azonban jelen esetben hozzátartozik az igazsághoz, hogy a Szentszék dikasztériumának intézkedése, illetve XIII. Leó pápa döntése nem a magyarság ellen irányult, hanem konzekvens egyházfegyelmi és kánonjogi szempontok szerint történt, hiszen, a Trienti Zsinat határozata értelmében, új liturgikus nyelv bevezetésének engedélyezése kérdésében kizárólag a Szentszék jogosult dönteni. A XIX. egyetemes zsinat ezen határozatát a Szentszék kiterjesztette a keleti rítusúakra is. Az jelen esetben másodlagos kérdés, mennyiben feltételezhető, hogy közrejátszhatott-e a Szent Officium döntésében az az egész Nyugat-Európában kialakult hamis tévhit, miszerint az etnikai kisebbségek a magyarság teljes elnyomása alatt éltek.^[24] Nélkülözhetetlen tehát hangsúlyozni ismét, hogy XIII. Leó pápa döntését ebben az esetben sem politikai, etnikai vagy egyéb megfontolások vezették, hanem konzekvensen tartotta magát az egyetemes zsinati határozathoz. XIII. Leó döntését, illetve annak hátterét el kell választani a magyarországi etnikumoknak a magyarság ellen irányuló tevékeny-

[22] Pirigy, 1990, 96.

[23] A Propaganda Fide Kongregáció levele Vályi János eperjesi és Firczák Gyula munkácsi püspökökhöz a magyar nyelv liturgikus használatának tiltásáról. Ld. Véghseő - Katkó, 2013, 317-319.

[24] Pirigy, 1990, 87., 97.

ségeitől és lejárató propagandájától. XIII. Leó pápa kánonjogi és egyházpolitikai szempontból elkötelezett döntéseit sokkal inkább az univerzalitás szintjén történő cselekvés, gondolkodás jellemezi egész pontifikátusa alatt, mintsem regionális vagy lokális szintű politikai konfliktusokba történő beavatkozás bármely fél oldalán vagy ellenében.

Az természetesen nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Szentszék és az egyes dikasztériumok nem voltak és nem is lehettek teljes mértékben tudatában az egyes államokon belüli sajátos belpolitikai problémáknak. Ennek több oka is volt. Egyrészt a Szentszék diplomáciai apparátusa akkoriban közel sem volt annyira kiépülve, mint napjainkban, másrészt a kommunikáció lassú sebességgel és kevesebb információval történt, harmadrészt, az előbbi okokból kifolyólag, több félrevezető információ ért célba. Az is tény, hogy az akkori sajátos és kritikus magyar belpolitikai problémák közepette a magyarság is jogos igényeket támasztott saját jogainak, nemzeti identitásának megőrzése érdekében. Történt mindez úgy, hogy az akkori viszonyok között valójában a magyarság élt számos vonatkozásban elnyomásban a kisebbségektől, nem pedig a kisebbségek „szenvettek” az általuk hamisan propagált módon a magyarságtól a Magyar Királyság területén. Egyébként maga Strossmayer püspök is a magyarellenes ellenzék oszlopos tagja volt, és agitátorként tartották számon.^[25] A magyar kormány megbízásából báró Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter két esetben is jegyzéket intézett a későbbiekben a Szentszékhez a magyar liturgia ügyében. Nyilvánvalóan a kormány diplomáciai lépése nem XIII. Leó pápa és a Szentszék következetes kánonjogi magatartását vitatta, hanem megpróbált kiállni a magyarok érdekeiért egy olyan országban, ahol a kisebbség élvezett többletjogokat. Báró Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter a Szentszékhez 1897 februárjában intézett memorandumában arra hivatkozott, hogy a liturgia során a románok saját nyelvüket használhatják, míg a magyarok nem. Természetesen a Szentszék ebben az esetben is ugyanazt az álláspontot képviselte, mint Ledóchowski bíboros a Hitterjesztési Kongregáció 1897. április 14-i leiratában, miszerint a románok abban a kivételes helyzetben voltak, hogy az uniót megelőzően is a saját nyelvüket használták. Azt ugyanakkor le kell szögezni, hogy sem XIII. Leó pápa, sem pedig az Apostoli Szentszék nem kivételezett a románokkal. Ennek egyik jó példája (mely alátámasztja XIII. Leó pápa világi politikától mentes egyházkormányzati politikáját), hogy a pápa megintette a balázsfalvi román érseket az egyháztartományában történt politikai célzatú nacionalista törekvések, illetve a papság nagyszámú részvétele miatt a nacionalista mozgalomban (hasonló következetességgel járt el XIII. Leó pápa Samassa József egri érsek esetében is, mint azt látni fogjuk). Az 1897 szeptemberében kelt második jegyzékben arra történt hivatkozás a Szentszék felé, hogy a keleti rítusú részegyházak esetében a Szentszék mindenütt megengedő volt a liturgikus nyelvek használatának vonatkozásában, kivéve a magyarok esetében. A második jegyzéket kö-

[25] Margittay-Mészáros, 2020, 10-61.

vetően is elutasította a Szentszék a magyar liturgikus nyelv bevezetésére vonatkozó kérést, azonban, ezzel egyidejűleg, a liturgikus könyvek magánhasználati célt szolgáló lefordítását már engedélyezte. Az is hozzátartozik az igazsághoz, hogy habár a Szentszék a Trienti Zsinat határozata értelmében megengedőbb is lehetett volna, azonban a XIX. század legvégén a magyar belpolitikai közeg erősen katolikusellenes volt, mely a szabadkőművesek által birtokolt sajtóban is megmutatkozott. Az 1900. évi jubileumi szentévből 461 zarándok (köztük 31 lelkész) utazott Rómába Vályi János eperjesi görögkatolikus püspök vezetésével, s a zarándoklat utolsó napján, március 9-én XIII. Leó pápa is fogadta őket. A püspök a köszöntő beszédében kérvényezte a magyar liturgikus nyelv engedélyezését, de erre XIII. Leó pápa nem reagált, ugyanakkor meggyőződött róla, hogy léteznek magyar görögkatolikusok.^[26]

XIII. Leónak a sajátos, az állami politikai érdekektől elhatárolódó, az egyház érdekeit előtérbe helyező törekvését támasztja alá az is, hogy a püspököktől is elvárta, miszerint minden tekintetben álljanak ki az egyházi érdekekért, mely Magyarországon is megmutatkozott. Ilyen eset volt például a katolikus és protestáns vegyesházasságokba született gyermekek megkeresztelésének kérdése is. A törvényesen bevett keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról szóló 1868. évi LVIII. törvénycikk 12. §-a vezette be Magyarországon azt a szabályt, miszerint a felekezeti hovatartozás szerinti vegyesházasságból születendő fiúgyermek az apjuk, leánygyermek az anyjuk vallását követik. A katolikus papság egy része természetesen nem volt hajlandó tudomásul venni a megváltozott jogi helyzetet és a reverzális, vagyis a kötelezvények intézményének megszüntetését, melynek lényege az volt korábban, hogy a felekezeti hovatartozás szerinti vegyesházasságból született gyermekek a katolikus vallást követték. Számos plébános pedig olyannyira nem vett tudomást az új törvényi szabályozásról, hogy úgynevezett „elkereszteléseket” végeztek. A törvény megkerülésével folytatott keresztelések száma olyan méreteket öltött, hogy végül 1890-ben Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletet adott ki, melynek értelmében a jogellenes kereszteléseket pénzbírsággal kellett sújtani. A magyar püspökök kinevezésének joga a király kezében volt, melyet a pápa csak megerősített, így erősen függtek több vonatkozásban a kormánytól is, ráadásul az uralkodóhoz az előterjesztést minden esetben minisztériumi szinten készítették elő, az egyház pedig, ezen túlmenően is, számos vonatkozásban szorosan függött az államtól. A püspökök két részre szakadtak, többen XIII. Leó iránti hűségük miatt a kormánnyal is szembeszegültek, míg mások, különösen az egri érsek, Samassa József, elkötelezett hívei voltak az állammal történő megegyezésnek. Az egri főpásztor Rómába utazott, hogy félrevezetően lépjen fel a rendelet mellett. XIII. Leó pápa bizalmát elvesztette, mert pártemberként, nem pedig főpásztorhoz illő módon járt el. Vagyis XIII. Leó pápa nem engedte meg a részegyházak érdekében sem a főpásztoroknak a politikai érdekek mentén történő tevékenységet.

[26] Pirigyi, 1990, 98-101.

Simor János hercegprímás 1891-ben bekövetkezett halálát követően a vallás- és közoktatási miniszter ugyan az egri érseket kívánta jelölni az esztergomi érseki székre, de ezt már nem csak a pápa, hanem az uralkodó is ellenezte.^[27] Ez is jól mutatja XIII. Leó konzekvens egyházpolitikai-kanonjogi felfogását, valamint azon elvárását, hogy a főpásztorok feltétlen hűséggel tartoznak a római pápának minden más világi hatalommal szemben.

XIII. Leó pápa három magyar vonatkozású enciklikát adott ki, melyeknek természetesen történelmi, jelenkori és tanító célzata is volt. A honfoglalás ezeréves évfordulója alkalmából, 1886. augusztus 2. napján adta ki a *Quod multum diuque optabamus* kezdetű körlevelét. A történelmi jelentőségű eseményeken túl, XIII. Leó elsősorban a keresztény intézmények és a katolikus tan védelme érdekében emelt szót az akkori Magyarországon.^[28] Vagyis az akkori belpolitikai viszonyokra figyelemmel kelt az egyház védelmére, de ez semmi esetre sem jelenti azt, hogy az ország egyéb belpolitikai kérdéseibe beavatkozott volna. Simor János hercegprímás halálát követően pátthelyzet alakult ki, hiszen XIII. Leó pápa elsősorban ultramontán személyt szeretett volna az esztergomi érseki és a hercegprímási székre látni, míg végül, kompromisszumos megoldásként, Vaszary Kolos pannonhalmi bencés főapátra esett a választás, aki köztes megoldás volt egy ultramontán jelölt és a kormányhoz közeli egri érsek között. Az új hercegprímás tevékenysége egyébként elégedetlenséget váltott ki a Szentszéknél, melynek egyik oka pont az volt, ami miatt Vaszary Kolos kinevezése támogatást nyert, vagyis az, hogy megalkuvó politikát folytatott a kormánnyal. A XIX. század utolsó évtizedében az állam és az egyház, illetve a felekezetek közötti heves feszültségek között adta ki XIII. Leó pápa 1893. szeptember 2. napján (vagyis ugyanazon a napon, amikor 1686-ban megtörtént a budai vár visszafoglalása) a *Constanti Hungarorum* kezdetű enciklikáját. Az Egyházzól Magyarországon kezdetű körlevelével nyíltan szembeszállt az egyházat érintő és annak helyzetét veszélyeztető politikával. A főpásztorokat a vallásszabadság megóvására és az akkori reformokkal történő szembeszegülésre szólította fel.^[29] A honfoglalás millenniumára, 1896. május 1. napján kiadott *Insignes Deo aeterno* kezdetű körlevelében hosszasan tekintette át a magyar nép történelmét, és több történelmi vonatkozású eseményekkel kapcsolatban számos korábbi pápát is említ. Ebben az enciklikájában XIII. Leó sokkal inkább az ünnepi eseményre fókuszál, azonban kitért a hitehagyottakra, és kifejezte azt a kívánságát, hogy Magyarországon egy egységes hit legyen ismét, ahogyan korábban.^[30]

[27] Klestenitz, 2013, 548-552.

[28] Zimányi, 2020, 110-125.

[29] Klestenitz, 2013, 548-552.

[30] Zimányi, 2020, 110-125.

V. KONKLÚZIÓ

A Pápai Állam létezése, de megszűnése sem érintette a Szentszék diplomáciai viszonyait, sőt, olyan dinamikus fejlődésen ment keresztül, hogy, a pápa nemzetközi viszonyokban betöltött szerepénél fogva, a Szentszék napjaink nemzetközi viszonyainak is a diplomáciai nagyhatalma, melynek alapjait részben XIII. Leó pápa fektette le. XIII. Leó pápa ugyan nem ért végleges célt a Pápai Állam megszűnésével kapcsolatos politikai konfliktusok rendezése terén, azonban huszonöt éves pontifikátusa alatt sikerült a pápa és a Szentszék diplomáciai tekintélyét világszerte megerősítenie, illetve kivívnia. XIII. Leó pápa több kontinensre, illetve a nem keresztény államokra is kiterjedő nyitási politikája tört utat abba az irányba, hogy mára a Szentszék szinte a világ összes államával diplomáciai kapcsolatokat tart fenn. A tragikus trianoni békediktátumhoz vezető belpolitikai és etnikai, vallási krízisfolyamatok jelentős részben XIII. Leó pápa pontifikátusa alatt éleződtek ki. Amíg a magyar törvényi szabályozás a felekezetek közötti belpolitikai konfliktusok mérséklése érdekében a vallásszabadság irányába mozdult el, és a viszonylagos egyensúly megteremtésére megpróbált egyenlő felekezeti jogokat biztosítani, addig, teljesen érthető módon, a katolikus egyház az államalapítás óta fennálló előjogainak csorbítását élte meg. Mind felekezeti, mind etnikai téren megfigyelhető, hogy XIII. Leó pápa az egyház érdekeit, illetve a kánonjogi előírásokat mindenek felé helyezte, semmilyen politikai szintű kérdésnek nem engedte mindezt alárendelni.

IRODALOMJEGYZÉK

- *Acta Apostolicae Sedis*. 1916/6. sz.
- *Acta Sanctae Sedis*. Volumen V. (1869-1870).
- *Acta Sanctae Sedis*. Volumen XIII. (MDCCCLXXX).
- Balanyi György (1928): A római kérdés szerepe a hármasszövetség megkötésében. In: *Történeti Szemle*. 1928/1-4. sz.
- Balanyi György (1953): XIII. Leó emléke. In: *Vigilia*. 1953/10. sz.
- Boase, Roger (2017): María de Velasco (c. 1467-1549), Pinar's Juego trobado, the Carajicomedia, and the mystery of King Fernando's death. In: *eHumanista*. 2017/37. sz.
- Bollettino della Sala Stampa della Santa Sede: *Pubblicazione dell'Annuario Pontificio e dell'Annuario Statistico della Chiesa*. 25.03.2020. [B0180]. (Elérhető: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2020/03/25/0180/00411.html>. Letöltés ideje: 2021. október 23.).
- Corrigan, Owen B. (1920): Titular Sees of the American Hierarchy. In: *The Catholic Historical Review*. 1920/3. sz.
- *In partibus infidelium*. *Enciclopedia Italiana* (1933). Istituto della Enciclopedia Italiana fondata de Giovanni Treccani S.p.A. (Elérhető: [https://www.treccani.it/enciclopedia/in-partibus-infidelium_\(Enciclopedia-Italiana\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/in-partibus-infidelium_(Enciclopedia-Italiana)/). Letöltés ideje: 2021. október 23.).
- Katus László (2008): A pápa, aki „felismerte az idők jeleit”. In: *História*. 2008/4-5. sz.
- Klestenitz Tibor (2013): A magyar liberális főpapok és XIII. Leó az egyházpolitikai küzdelmek idején. In: *Magyar Tudomány*. 2013/5. sz.

- *La Santa Sede, Pontificia Accademia Ecclesiastica, Cenni storici (1701-2001)*. (Elérhető: https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdecclles/documents/storia_it.htm. Letöltés ideje: 2021. október 21.).
- *Legge detta delle guarentigie*, 1871. (Elérhető: https://www.150anni.it/webi/_file/documenti/risorgimento/chiesareligione/nuovaitaliaechiesacattolica/guarentigie/guarentigie01.pdf. Letöltés ideje: 2021. október 24.).
- Margittay-Mészáros Árpád (2020): Trianon tragikuma: Ferenc Ferdinánd álma és XV. Benedek kudarca. In: Talabos Dávidné Lukács Nikolett (szerk.): „Tri-Anno”-„1920-1947-2020” *Tanulmánykötet*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Praetor Szakkollégium, Debrecen.
- Massaro, Thomas (2010): The social question in the papacy of Leo XIII. In: Corkery, James – Worcester, Thomas (ed.): *The Papacy Since 1500: From Italian prince to Universal Pastor*. Cambridge University Press, New York.
- Montgomery, Walter A. (1903): *The Pontificate of Leo XIII*. In: *The Sewanee Review*. 1903/2. sz.
- Pirigyi István (1990): *A magyarországi görögkatolikusok története II*. Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza.
- Siska Katalin – Szemesi Sándor (2006): *A nemzetközi jog története*. Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen.
- Siska Katalin (2017): Vallási tolerancia az oszmán birodalomban. In: P. Szabó Béla – Újvári Emese (szerk.): *Risus cum lacrimis: Könyv Babják Ildikó emlékére (tanulmányok, baráti írások)*. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Debrecen.
- Šmid, Marek (2020): *Mission: Apostolic Nuncio in Prague*. Karolinum Press, Prague.
- Szűcs Lászlóné Siska Katalin (2020): *Kamâl Atatürk reformjainak megtétele a korabeli magyar sajtó és a kormánypárti török Cumhuriyet tudósításai tükrében*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Végshéó Tamás – Katkó Márton (2013): *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez 1*. Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza.
- Ward, James E. (1966): Leo XIII: "The Diplomat Pope". In: *The Review of Politics*. 1966/1. sz.
- Zimányi Ágnes (2020): XIII. Leó pápa (1878-1903) működésének néhány magyar vonatkozása. In: *Teológia*. 2020/1-2. sz.